

УДК 339.138

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.11>

Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ

доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

doctordumetaua@meta.ua

ORCID: 0000-0002-7460-7476

Наталія ЛОПУШИНСЬКА

спеціаліст вищої категорії, старший учитель, заступник директора, Херсонська гімназія № 1 Херсонської міської ради

ORCID: 0009-0004-1480-7427

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ШКІЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглядається управлінський аспект реформування системи шкільного харчування в Україні. Показано, що в процесах повноцінного розвитку і зростання здобувачів освіти важливу роль відіграє належна організація їхнього правильного та здорового харчування. Переконаливо доведено, що правильне та здорове харчування не тільки сприяє загальному зміцненню організму школярів, але й постійно впливає на їхню працездатність й успішність. З'ясовано, що новації, які мають місце в закладах загальної середньої освіти України на шляху оновлення системи харчування, стосуються складу шкільного меню, рецептур приготування їжі, форми організації надання харчових послуг, рекомендацій до обладнання харчоблоків та роботи з постачальниками, а також сучасних підходів до формування культури здорового харчування учнів, як наскрізної компетенції Нової української школи. Показано, що реформа шкільного харчування – це комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення та модернізацію системи харчування в українських навчальних закладах. Переконаливо доведено, що головна мета реформи – не лише забезпечити якомога більше дітей здоровим та якісним харчуванням через переформування чинної системи, але й сформувати здорові харчові звички як у дітей, так і у дорослих, популяризувати ідею здорового харчування серед українців.

У результаті реформи шкільного харчування діти отримують безпечні харчові звички, що залишаться з ними і в дорослому житті. Смачна й цікава їжа сприяє цікавому та якісному навчанню. Водночас батьки залишаються спокійними, оскільки вони можуть бути впевнені в якості, безпечності та корисності харчування в школах. У той же час школи матимуть більше можливостей для впровадження своїх ідей з організації шкільного харчування. Україна ж отримає суспільство, що складається зі здорових, свідомих та освічених громадян. Як наслідок, ці зміни покликані поліпшити здоров'я населення і підвищити якість життя в Україні.

Ключові слова: школа, здорове покоління дітей, шкільне харчування, реформа шкільного харчування, роль держави, органів місцевого самоврядування, соціально відповідального бізнесу та інститутів громадянського суспільства в організації належного харчування школярів.

Ivan LOPUSHYNSKYI

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Head of the Department of Public Management and Administration, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

doctordumetaua@meta.ua

ORCID: 0000-0002-7460-7476

Nataliia LOPUSHYNSKA

Council Specialist of the highest category, Senior Teacher, Deputy Director, Kherson Gymnasium No. 1 Kherson City

ORCID: 0009-0004-1480-7427

REFORMING THE SCHOOL FOOD SYSTEM IN UKRAINE: ADMINISTRATIVE ASPECT

Abstract. *The article examines the management aspect of reforming the school food system in Ukraine. It is shown that proper organization of their correct and healthy nutrition plays an important role in the processes of full-fledged development and growth of education seekers. It has been convincingly proven that proper and healthy nutrition not only contributes to the general strengthening of the body of schoolchildren, but also constantly affects their work capacity and success. It was found that the innovations taking place in general secondary education institutions of Ukraine on the way to renewing the food system relate to the composition of the school menu, cooking recipes, forms of organization of food service provision, recommendations for the equipment of food units and work with suppliers, as well as modern approaches to the formation of a culture of healthy nutrition for students, as the end-to-end competence of the New Ukrainian School. It is shown that school nutrition reform is a set of measures aimed at improving and modernizing the nutrition system in Ukrainian educational institutions. It has been convincingly proven that the main goal of the reform is not only to provide as many children as possible with healthy and high-quality food through the reformatting of the current system, but also to form healthy eating habits in both children and adults, to popularize the idea of healthy food among Ukrainians.*

As a result of the reform of school meals, children receive safe eating habits that will remain with them in adult life. Tasty and interesting food contributes to interesting and high-quality learning. At the same time, parents remain calm because they can be sure of the quality, safety and usefulness of food in schools. At the same time, schools will have more opportunities to implement their ideas on the organization of school meals. Ukraine will get a society consisting of healthy, conscious and educated citizens. As a result, these changes are designed to improve the health of the population and improve the quality of life in Ukraine.

Key words: *school, a healthy generation of children, school meals, reform of school meals, the role of the state, local self-government bodies, socially responsible business and civil society institutions in the organization of proper nutrition for schoolchildren.*

Постановка проблеми. Збереження здоров'я дітей є одним із найважливіших завдань держави. За даними ЮНІСЕФ, систематичний аналіз освітніх програм у 52 країнах світу показав, що існування програми шкільного харчування є одним із небагатьох чинників, які позитивно впливають не тільки на бажання відвідувати школу, а й на рівень навчання в цілому. У результаті реалізації програми шкільного харчування учні показували вищі бали під час когнітивних, мовних та математичних тестів. Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища, затвердженою Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020 [11] та Планом заходів з реалізації Національної стратегії, затвердженим Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 року № 174-р [10], визначено етапи формування ключових засад здорового харчування, введення для цього нових норм, форм і моделей харчування, сучасних меню і технологічних процесів, забезпечення здобувачів освіти якісними і безпечними продуктами. Саме тому в Україні останнім часом розгорнуто повномасштабну реформу шкільного харчування. Новацій має зазнати не тільки склад шкільного меню та рецептури приготування, але й форми організації харчування, рекомендації до обладнання харчоблоків та роботи з постачальниками, а також підходи у формуванні культури здоро-

вого харчування у школярів, як наскрізної компетенції Нової української школи. Стратегічна мета цієї реформи – забезпечити різноманітне, збалансоване та якісне харчування в закладах освіти, сприяючи соціальному захисту вразливих груп населення та формуючи навички здорового харчування серед дітей і дорослих. Реалізація стратегії реформи шкільного харчування має стати основою для формування здорового суспільства і значного зниження рівня неінфекційних захворювань в Україні.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Останнім часом до проблеми шкільного харчування зверталися Л. Гейко та Т. Юрочко (здійснили огляд літератури з проблем політики здорового харчування для дітей раннього шкільного віку в Україні) [1], Г. Запаренко, А. Якименко-Терещенко, Н. Борисова, Н. Олійник, Т. Гонтар (проводять проектування та аналіз якості добового раціону харчування для дітей молодшого шкільного віку [2], С. Клубей, К. Погорєлова, Г. Салтикова, Г. Гнилокурєнко, О. Король (досліджують сучасні тенденції шкільного харчування та фактори формування харчових звичок у дітей різного віку) [3], А. Коноваленко (розглядає політико-правові чинники розвитку ринку продуктів харчування для дітей шкільного віку [6], досліджує управління безпекою харчування дітей [7], описує методичні підходи до визначення споживчої мотивації дітей щодо

харчування у закладах освіти [5], вивчає економічні аспекти організації харчування дітей у загальноосвітніх закладах [4], Т. Меркулова, Т. Пересипкіна, О. Авдієвська, Г. Чернякова (розглядають питання організації харчування дітей в закладах загальної середньої освіти) [8] та ін. Водночас, у цих та інших публікаціях по суті не розглядаються управлінські аспекти реформування шкільного харчування, що останнім часом активно постали і впроваджуються в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівництва закладів загальної середньої освіти, соціально відповідального бізнесу та громадянського суспільства в Україні.

Саме тому **метою** нашої статті й стало висвітлення управлінських підходів до реформування шкільного харчування, аналіз останніх нормативно-правових актів Української держави з цієї проблематики, скерованих на забезпечення збереження здоров'я школярів через їхнє раціональне й збалансоване харчування.

Виклад основного матеріалу. Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий зазначає, що питання реформи шкільного харчування не можна відкладати на часи, коли закінчиться війна чи інші негаразди. Діти мають отримувати в закладах освіти поживний здоровий обід «тут і зараз». Це питання, яке не можна відкласти до завершення війни. Ми повинні зробити все можливе, щоби підсилити громади та забезпечити безоплатним харчуванням кожну дитину першого-четвертого класів і кожну дитину пільгових категорій [15]. Перша леді України Олена Зеленська переконана, що реформа шкільного харчування під час війни набула особливого значення, оскільки вона стала формою захисту українських дітей і піклування про їхнє сьогодні. «Ця глобальна всеукраїнська реформа – про дітей і для дітей, задля їхнього здоров'я сьогодні й задля здоров'я українців у майбутньому. Ми розпочинали її ще до вторгнення, маючи на меті сформувати здорові харчові звички в цілому покоління. Але під час повномасштабної війни вона набула більшого значення, бо стала формою захисту наших дітей, піклування про їхнє сьогодні, затьмарене російською агресією. Ми маємо створити їм найкращі умови, щоб у них були сили навчатися, планувати майбутнє та втілювати задумане», – зазначає дружина Президента [13].

Як відомо, харчування відіграє серйозну роль у питанні повноцінного розвитку і зростання школярів. Воно не тільки сприяє загальному зміцненню організму дітей, але також може впливати на їхню працездатність й успішність. Достатня кількість поживних речовин і правильна культура споживання їжі не лише вберігають дитину від численних хвороб, а й роблять її бадьорішою і уважнішою. Їжа у школі має бути не тільки корисною, але й смачною і різноманітною.

Раціональне харчування учнів будується на дотриманні трьох основних принципів: забезпечення відповідності енергетичної цінності раціону харчування енергозатратам організму; задоволення фізіологічних потреб організму у визначеній кількості енергії і співвідношенні у харчових речовинах; дотримання оптимального режиму харчування, тобто фізіологічно обґрунтованого розподілу кількості споживаної їжі протягом дня [15].

Упродовж 5–15 березня 2020 року в Україні проводилося опитування «Задоволеність батьків та учнів шкільним харчуванням» [15]. У ньому взяли участь 923 учні та 3 519 батьків із всіх областей України та міста Києва, окрім тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та Автономної Республіки Крим. У межах дослідження учні та батьки могли оцінити шкільний буфет, якість перших і других страв, напоїв, смакові якості шкільного харчування загалом, а також чистоту шкільних їдалень та охайність їх працівників.

Опитування, зокрема, показало, що шкільними їдальнями користуються понад 50% школярів. Основними причинами, через які учні відмовляються від харчування у школі, є несмачна та холодна їжа або поганий вигляд та запах страв [15].

Результати опитування окреслили наявні проблеми та в подальшому допоможуть поліпшувати шкільне харчування, а також відслідковувати ефективність змін. Над ними Міністерство освіти і науки України (МОН) працює спільно з іншими міністерствами в міжвідомчій робочій групі, утвореній при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

З метою поліпшення харчування дітей у школах 2020 року в Україні вперше виділили державну субвенцію в розмірі 400 млн грн на

модернізацію харчоблоків у шкільних їдальнях. З 15 тис. українських шкіл 1809 закладів змогли скористатися цією субвенцією [15].

Як відомо, реформа шкільного харчування розпочалася 2020 року за ініціативи першої леді Олени Зеленської. Зокрема, за короткий час вдалося: розпочати реформування шкільного харчування в межах Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі [11]; розробити план заходів з реформування шкільного харчування; напрацювати проєкт постанови Уряду щодо затвердження норм та порядку організації харчування учнів; сприяти оновленню харчоблоків у їдальнях на кошти резерву освітньої субвенції 2019 року розміром у 400 млн грн; розпочати інформаційну кампанію щодо популяризації культури здорового шкільного харчування [15].

Того ж року Кабінет Міністрів України ухвалив розпорядження від 05 серпня 2020 року № 1008-р «Про затвердження плану заходів з реформування системи шкільного харчування» [9]. Документом, зокрема, передбачалося внести в установленому порядку Кабінету Міністрів України проєкт постанови Кабінету Міністрів України щодо затвердження норм та порядку організації харчування учнів у закладах освіти (серпень 2020), затвердити в установленому порядку Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти (жовтень 2020), розробити примірні двотижневі меню з урахуванням використання сезонних продуктів (вересень 2020), затвердити в установленому порядку Методологію щодо особливостей здійснення закупівель у сфері організації харчування в закладах освіти (серпень 2020), затвердити в установленому порядку методичні настанови щодо розроблення, запровадження та використання постійно діючих процедур, які базуються на принципах системи аналізу небезпечних чинників та контролю в критичних точках для закладів освіти (вересень 2020), забезпечити впродовж 2020–2023 років виконання регіонального плану заходів щодо поліпшення організації харчування в закладах загальної середньої освіти та оприлюднення інформації про його виконання на офіційних веб-сайтах органів державної влади, сприяти протягом аналогічного періоду модернізації харчоблоків у закладах загальної середньої освіти, сприяти

популяризації формування культури харчування та розвитку принципів здорового харчування із залученням інститутів громадянського суспільства, постійно забезпечувати здійснення постійного державного моніторингу постачальників харчових продуктів та/або послуг з організації харчування для закладів загальної середньої освіти, затвердити в установленому порядку гігієнічні вимоги до харчоблоків закладів загальної середньої освіти (вересень 2020) [9]. Слід зазначити, що практичні всі передбачені в Розпорядженні [9] заходи було виконано як центральними, так і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Перші результати виконання урядових документів щодо поліпшення шкільного харчування можна було побачити вже через певний період. Так, 11–12 листопада 2021 року у Львові відбувся Всеукраїнський форум «Україна 30. Здорова Україна». На другий день Форуму, 12 листопада, на стадіоні «Арена-Львів» у межах Заходу відбувався четвертий регіональний форум «Реформа системи шкільного харчування». Аналогічні форуми за ініціативою Першої леді Олени Зеленської також до цього було організовано в містах Дніпро, Буча та Одеса.

Форум пройшов у межах Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі [11] за ініціативи Олени Зеленської та у співпраці Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства економіки, Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, ГО «Національна асоціація громадського харчування» та за підтримки Львівської обласної державної адміністрації.

Дискусійні панелі було присвячено темам безпечності та якості як основі реформи системи шкільного харчування, проєктному підходу в переоснащенні харчоблоків закладів освіти, якісним критеріям публічних закупівель, новітнім стандартам громадського харчування.

Під час Форуму також відбулася презентація результатів Всеукраїнського дослідження «Знання, відношення та практика щодо здорового харчування та реформи шкільного харчування серед дітей, батьків, управлінців та працівників закладів освіти». Дослідження було орга-

нізовано Дитячим Фондом ООН (ЮНІСЕФ), швейцарсько-українським проектом DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти», українсько-швейцарським проектом «Діємо для здоров'я», дослідницькою компанією «Info Sapiens» за підтримки Посольства Швейцарії в Україні.

На виконання рішень Уряду вже 1 січня 2022 року в українських школах було запроваджено оновлене меню для учнів. Його розробляв український кулінар Євген Клопотенко. Ключовою особливістю змін і підходів у харчуванні школярів став перехід до більш здорового харчування: менше цукру, солі, хліба, жирів і субпродуктів. Водночас, не всі батьки схвально відреагували на реформу, і навколо шкільного харчування виникла дискусія.

Для подолання протиріч, що виникли, узимку 2023 року розпочалася робота над Стратегією реформування системи шкільного харчування [12], і вже наприкінці лютого її надіслали на розгляд Уряду.

Ухвалення цього Документа стало одним із найважливіших кроків у процесі зміни та реформування системи організації харчування в закладах освіти й забезпечення дітей якісною та поживною їжею. Стратегія [12] визначає план дій на 2023–2024 роки задля вирішення відповідних проблем, пріоритетні напрями роботи до 2027 року та операційні завдання.

На найближчі роки Стратегія [12] має стати «дорожньою картою» реалізації реформи для всіх її учасників – від центральних органів виконавчої влади до представників органів місцевого самоврядування. На її основі громади можуть розробити регіональні стратегії впровадження змін на місцях.

Затверджений Документ базується на низці нормативно-правових актів: Конституції України, Законі України «Про освіту», Указі Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» тощо.

Стратегія [12] визначає план дій на 2023–2024 роки, пріоритетні напрямки роботи до 2027 року та операційні завдання. Зокрема, ідеться про чотири стратегічні цілі реформи: 1) достатність фінансового ресурсу в замов-

ників для закупівель харчових продуктів чи послуг з організації харчування та здійснення закупівель просто та ефективно; 2) відновлення та модернізація харчоблоків закладів освіти з використанням новітніх технологічних процесів, поліпшення показників енергоефективності та дотримання принципів системи НАССР (система аналізу і контролю критичних точок і ризиків, що можуть виникати під час будь-якого виробничого процесу, пов'язаного з продуктами харчування – *авт.*); 3) забезпечення органів місцевого самоврядування і закладів освіти достатнім штатом кваліфікованих працівників, які якісно та безпечно організують харчування і сприяють формуванню в учнів здорових харчових звичок. 4) свідоме обрання українцями здорового харчування [12].

Стратегічна мета реалізації цих чотирьох цілей реформи – забезпечити різноманітне, збалансоване та якісне харчування в закладах освіти, сприяючи соціальному захисту вразливих груп населення та формуючи навички здорового харчування серед дітей і дорослих.

Показниками досягнення стратегічної мети мають стати: зменшення відсотка ожиріння серед дітей до 18 років; рівень задоволеності учнів харчуванням у закладах освіти, зміна харчових уподобань дітей шкільного віку; збільшення кількості учнів, які харчуються в закладах освіти, кількість комплексно модернізованих або відновлених харчоблоків.

Найголовнішим у цьому є те, що реалізація Стратегії реформи шкільного харчування має стати основою для формування здорового суспільства і значного зниження рівня неінфекційних захворювань в Україні.

Одним із виконавців реформи системи шкільного харчування є Міністерство освіти і науки України (МОН), що насамперед долучилося до розроблення Операційного плану дій на 2023–2024 роки на виконання Стратегії. МОН також працює над розробленням рекомендацій та нормативно-правової бази, що стосується організації харчування.

Окрім цього, МОН працює над залученням додаткових інвестицій та розвитком партнерств, щоби поліпшувати процеси організації харчування в закладах освіти. Зокрема, у лютому 2023 року МОН підписало Меморандум про взаєморозуміння і співпрацю із Всесвітньою продовольчою програмою ООН в Україні.

У жовтні 2023 року Україна підтвердила намір долучитися до Коаліції шкільного харчування (School Meals Coalition), яка наразі налічує понад 90 країн. Це сталося під час Першого саміту Коаліції, участь у якому від МОН узяв заступник міністра освіти і науки Андрій Сташків.

МОН також працює в напрямку розвитку кадрового потенціалу та підвищення кваліфікації кухарів закладів освіти. Зокрема, на базі закладів професійно-технічної освіти відкриваються кулінарні хаби. У цих хабах підвищують кваліфікацію майстри виробничого навчання, які потім стають «агентами змін» реформи шкільного харчування – передають набуті знання кухарям закладів освіти.

Експертний та організаційний супровід розроблення Стратегії шкільного харчування здійснювався в межах Швейцарсько-українського проєкту DECIDE за підтримки Посольства Швейцарії в Україні.

Значна робота щодо перебудови шкільного харчування останнім часом проводиться й на регіональному та місцевому рівнях. Так, наприклад, 16 листопада 2023 року в Івано-Франківську за ініціативою обласної військової адміністрації та за підтримки Проєктного форуму реформи системи харчування відбувся регіональний форум з питань реалізації Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року «Шкільне харчування: зміни, досягнення та виклики» [13].

Учасників форуму за допомогою відеозв'язку привітала Перша леді Олена Зеленська. Вступне слово виголосила голова обласної державної адміністрації – начальник обласної військової адміністрації, доктор наук з державного управління Світлана Онищук.

Програму заходу було розбито на чотири панелі: план реалізації Стратегії [12], модернізація харчоблоків із застосуванням трьох технологічних моделей харчування; фінансова спроможність громад для реалізації реформи (фінансування, закупівлі, порушення при їх проведенні); безпечне збалансоване харчування, кадровий потенціал і підготовка «агентів реформи»; українці свідомо обирають здорове харчування – регіональний аспект впровадження реформи.

У ході панельних дискусій присутні обговорили перспективи і шляхи реалізації Стратегії

в розрізі актуальних тем. Зокрема, субвенційної підтримки створення навчально-практичних центрів сучасної професійної освіти і на придбання обладнання, модернізацію харчоблоків загальної середньої освіти; вірогідності отримання і критеріїв відбору об'єктів для спрямування субвенції й можливості залучення ресурсів міжнародних донорів для модернізації харчоблоків; нижньої межі вартості харчування і закупівлі продуктів, послуг харчування і кейтерингу (англ. catering від cater – «постачати провізію») – спосіб підприємництва, пов'язаний з наданням послуг харчування на виїзді – *авт.*); нового професійного стандарту підготовки кухаря закладу освіти; перспектив створення в регіоні кулінарного хабу; практичних кейсів імплементації реформи системи харчування у громадах, закладах освіти різних типів [14].

Ще один важливий інструмент реформи – великий інформаційний портал. Його завдання – полегшити імплементацію змін та стати ядром кампанії, зібрати максимум корисної інформації про реформу, шкільне харчування, принципи здорового харчування та стати обов'язковим місцем для пошуку інформації для управлінців та учнів, батьків і бізнесу, який хоче долучитись до допомоги школам. Портал розроблявся спільно з технічним партнером – компанією Soft Serve. Ресурс було запущено вже до початку 2021–2022 навчального року.

Висновки. Реформа системи харчування у закладах освіти, розпочата в Україні 2020 року, – важливий крок до здоров'я і щастя дитини та суспільства в цілому. Наразі це комплекс заходів, метою яких є зміна системи харчування – від норм споживання, технологічних процесів, підходу до закупівлі продуктів, послуг харчування та обладнання харчоблоків до поведінкових аспектів і суспільного сприйняття та розуміння здорового харчування й корисних харчових звичок. Розроблення та імплементацію реформи системи харчування в закладах освіти України започатковано з ініціативи першої леді Олени Зеленської. Реформу здійснюють профільні міністерства – освіти і науки, охорони здоров'я, економіки, окремі державні установи – Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Централізована закупівельна організація Дер-

жавна установа «Професійні закупівлі», Державне підприємство «Прозорро», Центр громадського здоров'я МОЗ, Антимонопольний комітет України. Вона відбувається за підтримки міжнародних партнерів – Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ, українсько-швейцарських проєктів DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» та «Діємо для здоров'я», експертного середовища та найкращих українських фахівців, як-от команда Євгена Клопотенка CultFood, Асоціація дієтологів України, Національна асоціація громадського харчування. Технічний партнер

та розробник порталу – компанія SoftServe. У результаті реформи шкільного харчування діти отримують безпечні харчові звички, що залишаються з ними і в дорослому житті. Смачна й цікава їжа сприяє цікавому та якісному навчанню. Водночас батьки залишаються спокійними, оскільки вони можуть бути впевнені в якості, безпечності та корисності харчування в школах. У той же час школи матимуть більше можливостей для впровадження своїх ідей з організації шкільного харчування. Україна ж отримає суспільство, що складається зі здорових, свідомих та освічених громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гейко Л. І., Юрочко Т. П. Політика здорового харчування для дітей раннього шкільного віку в Україні: огляд літератури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 15-16. С. 81–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iprd_2020_15-16_16 (дата звернення 24.02.2024).
2. Запаренко Г. В., Якименко-Терещенко А. О., Борисова Н. В., Олійник Н. Ю., Гонтар Т. Б. Проектування та аналіз якості добового раціону харчування для дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія : *Нові рішення в сучасних технологіях*. 2022. № 1. С. 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vntuhpi_2022_1_11 (дата звернення 24.02.2024).
3. Клубей С., Погорелова К., Салтикова Г., Гнилоскуренко Г., Король О. Сучасні тенденції шкільного харчування та фактори формування харчових звичок у дітей різного віку. *Український науково-медичний молодіжний журнал*. 2021. № 1. С. 70–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unmmj_2021_1_10 (дата звернення 24.02.2024).
4. Коноваленко А. С. Економічні аспекти організації харчування дітей у загальноосвітніх закладах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 4 (2). С. 233–239. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4\(2\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4(2)_42) (дата звернення 23.02.2024).
5. Коноваленко А. С. Методичні підходи до визначення споживчої мотивації дітей щодо харчування у закладах освіти. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. № 3-4. С. 174–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2020_3-4_16 (дата звернення 24.02.2024).
6. Коноваленко А. С. Політико-правові чинники розвитку ринку продуктів харчування для дітей шкільного віку. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2019. Т. 24, Вип. 4. С. 63–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_ekon_2019_24_4_13 (дата звернення 24.02.2024).
7. Коноваленко А. С. Управління безпекою харчування дітей. *Економіка харчової промисловості*. 2020. Т. 12, Вип. 1. С. 28–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2020_12_1_5 (дата звернення 24.02.2024).
8. Меркулова Т. В., Пересипкіна Т. В., Авдієвська О. Г., Чернякова Г. М. До питання організації харчування дітей в закладах загальної середньої освіти. *Клінічна та профілактична медицина*. 2020. № 2. С. 54–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Clinprevmed_2020_2_4 (дата звернення 24.02.2024).
9. Про затвердження плану заходів з реформування системи шкільного харчування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 1008-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-reformuvannya-sistemi-shkilnogo-t50820> (дата звернення 24.02.2024).
10. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2023 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 р. № 174-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-%D1%80#Text> (дата звернення 24.02.2024).
11. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі: Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> (дата звернення 24.02.2024).
12. Про схвалення Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2024 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023 р. № 990-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvallenia-strategii-reformuvannia-sistemy-shkilnoho-kharchuvannia-na-period-do-2027-roku-ta-t271023> (дата звернення 24.02.2024).
13. Реформа шкільного харчування: О. Зеленська підбила підсумки роботи за рік. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3805421-reforma-skilnogo-harcuvanna-zelenska-pidbila-pidsumki-roboti-za-rik.html> (дата звернення 24.02.2024).

14. Сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.if.gov.ua/> (дата звернення 24.02.2024).

15. Сайт Міністерства освіти і науки України. Шкільне харчування. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/shkilne-harchuvannya> (дата звернення 24.02.2024).

REFERENCES:

1. Heiko, L.I., & Yurochko, T.P. (2020). Polityka zdorovoho kharchuvannia dlia ditei rannoho shkilnogo viku v Ukraini: ohliad literatury [Policy of healthy nutrition for children of early school age in Ukraine: a review of the literature] *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 15–16, S. 81–91. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2020_15-16_16 [in Ukrainian].

2. Zaparenko, H.V., Yakymenko-Tereshchenko, A.O., Borysova, N.V., Oliinyk, N.Yu., & Hontar, T.B. (2022). Proektuvannia ta analiz yakosti dobovoho ratsionu kharchuvannia dlia ditei molodshoho shkilnogo viku [Design and analysis of the quality of the daily diet for children of primary school age]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnogo universytetu «KhPI»*. Serii : *Novi rishennia v suchasnykh tekhnolohiiakh*. 1. S. 56–63. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vntuhpi_2022_1_11 [in Ukrainian].

3. Klubei, S., Pohorielova, K., Saltykova, H., Hnyloskurenko, H., & Korol, O. (2021). Suchasni tendentsii shkilnogo kharchuvannia ta faktory formuvannia kharchovykh zvyчок u ditei riznogo viku [Current trends in school meals and factors in the formation of eating habits in children of different ages]. *Ukrainskyi naukovo-medychnyi molodizhnyi zhurnal*. 1. S. 70–82. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unmmj_2021_1_10 [in Ukrainian].

4. Konovalenko, A.S. (2020). Ekonomichni aspekty orhanizatsii kharchuvannia ditei u zahalnoosvitnikh zakladakh [Economic aspects of the organization of children's meals in general educational institutions]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. № 4(2). S. 233–239. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4\(2\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4(2)_42) [in Ukrainian].

5. Konovalenko, A.S. (2020). Metodichni pidkhody do vyznachennia spozhyvchoi motyvatsii ditei shchodo kharchuvannia u zakladakh osvity [Methodical approaches to determining consumer motivation of children regarding nutrition in educational institutions]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzen*. № 3–4. S. 174–188. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2020_3-4_16 [in Ukrainian].

6. Konovalenko, A.S. (2019). Polityko-pravovi chynnyky rozvytku rynku produktiv kharchuvannia dlia ditei shkilnogo viku [Political and legal factors of the development of the food market for school-aged children]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Ekonomika*. T. 24, Vyp. 4. S. 63–68. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2019_24_4_13 [in Ukrainian].

7. Konovalenko, A.S. (2020). Upravlinnia bezpekoiu kharchuvannia ditei [Children's nutrition safety management]. *Ekonomikakharchovoi promyslovosti*. T. 12, Vyp. 1. S. 28–34. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2020_12_1_5 [in Ukrainian].

8. Merkulova, T.V., Peresyapkina, T.V., Avdiievska, O.H., & Cherniakova, H.M. (2020). Do pytannia orhanizatsii kharchuvannia ditei v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [To the issue of the organization of children's nutrition in institutions of general secondary education]. *Klinichna ta profilaktychna medytsyna*. № 2. S. 54–61. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Clinprevmed_2020_2_4 [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z reformuvannia systemy shkilnogo kharchuvannia: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05 serpnia 2020 r. № 1008-r. [On the approval of the plan of measures to reform the school food system: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 5, 2020 № 1008-r.] Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-reformuvannya-sistemi-shkilnogo-t50820> [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Natsionalnoi stratehii rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u novii ukrainskii shkoli na 2023 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 liutoho 2023 r. № 174-r. [On the approval of the action plan for the implementation of the National Strategy for the development of a safe and healthy educational environment in the new Ukrainian school for 2023: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 24, 2023 № 174-r.]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

11. Pro Natsionalnu stratehiiu rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u Novii ukrainskii shkoli: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 travnia 2020 roku № 195/2020 [On the National Strategy for Building a Safe and Healthy Educational Environment in the New Ukrainian School: Decree of the President of Ukraine dated May 25, 2020 No. 195/2020]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> [in Ukrainian].

12. Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy shkilnogo kharchuvannia na period do 2027 roku ta zatverdzhennia operatsiynoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023-2024 rokakh: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 zhovtnia 2023 r. № 990-r. [On the approval of the Strategy for reforming the school nutrition system for the period until 2027 and the approval of the operational plan of measures for its implementation in 2023-2024: Order of the Cabinet

of Ministers of Ukraine of October 27, 2023 No. 990-r.]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-shkilnoho-kharchuvannia-na-period-do-2027-roku-ta-t271023> [in Ukrainian].

13. Reforma shkilnoho kharchuvannia: O. Zelenska pidbyla pidsumky roboty za rik (2024) [Reform of school meals: O. Zelenska summed up the results of the year's work]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3805421-reforma-skilnogo-harcuvanna-zelenska-pidbila-pidsumki-roboti-za-rik.html> [in Ukrainian].

14. Ivano-Frankivska oblasna derzhavna administratsia: Ofitsiyni sait Ivano-Frankivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii (2024) [Website of the Ivano-Frankivsk Regional State Administration]. Retrieved from: <https://www.if.gov.ua/> [in Ukrainian].

15. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Shkilne kharchuvannia: Ofitsiyni sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy (2024). [Website of the Ministry of Education and Science of Ukraine. School meals]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/shkilne-harchuvannya> [in Ukrainian].